

## Millî Kütüphanemizin Kuruluş Yılları Üzerine\*...

Leman Şenalp\*\*

Bazı meslekdaşlarımız, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde, 1869'da çıkartılan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” bağlamında yapılan reformlar arasında, İstanbul'da bulunan kütüphanelerin ıslahı amacıyla hazırlanan “Münif Paşa Lâyihası (1870-1871)” ile gündeme gelen bir “Millet Kütüphanesi”nin ve 1884 yılında devlet tarafından kurulan “Kütüphane-i Umumi-i Osmanî” ile bir milli kütüphane oluşturulmasının amaçlanmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Hattâ, 1909 yılında, Ahmet Zeki Bey tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda, hiçbir düzenleme yapılmamasına karşın, İstanbul'daki kütüphanelerde bulunan yazma eserlerin, kurulacak bir “Kütüphane-i Osmanî”de toplanması önerisi bile, A. Salgır tarafından “Zamanın Millî Kütüphanesi” olarak değerlendirilmiştir (A. Salgır. 1972). Millî Kütüphanemizin Başkanı Sayın Tuncel Acar da, “Nail Bayraktar'a Armağan. c.1, s.5”deki makalesinin başlığında, “Kütüphane-i Osmanî'den Millî Kütüphane'ye” derken, A. Salgır'ın sözkonusu makalesindeki değerlendirmesini benimsediği ve böylece, Osmanlılar döneminde yapılan girişimlerle bir bağlantı kurmak istediği izlenimini vermektedir. Sayın Acar, makalesine, Millî Kütüphane kuruluş hazırlıklarının başlatıldığı 15 Nisan 1946'dan “Kuruluş Yasası” çıkartılıncaya kadar (29 Mart 1950) geçen döneme ait çok kısa bir özet vererek başlıyor : “Ülkemizde ulusal bir kütüphane oluşturma fikri, ilk olarak 19.yy.'da “Millet Kütüphanesi adı altında ortaya çıkmıştır...v.d..1911'den 1934'e kadar da ulusal kütüphane kurulmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır.”

Cumhuriyetin ilânından sonra, hemen her konuda olduğu gibi, kütüphanecilik alanında da olumlu girişimler yapılmıştır. Başkentte bir milli kütüphane kurulması gereksinimi, konuya ilgi duyan aydınlar, bilim adamlarımız ve çoğu Sayın Ötügen

\* Bu konuda ayr.bk.:

Leman Şenalp'e Armağan. TKD.İst.Şb.2006 içinde;

-Cumhuriyet Döneminde Kütüphaneciliğimiz. s.253-261

-Türkiye Milli Kütüphanesi'nin Kuruluşu ve Önderliği. s.330-337

-Türkiye Milli Kütüphanesi'nin Kuruluş Yılları. s.415-422

-Kuruluşunun 50.yılında Milli Kütüphane'nin ilk kütüphanecisi Leman Şenalp ile Söyleşi. Söyleyişi yapan: Ayten Şan. s.18-29

\*\* Emekli Uzman Kütüphaneci

tarafından, çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan yazılarıyla sık sık gündeme getirilmiştir (Ötüken, 1947. c.1). Devam edelim; Paragraf 2 – “Bu çalışmalar, 15 Nisan 1946’da MEB Yayınlar Müdürlüğüne, 1934’te yayımlanan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu’ndan yararlanarak, 8.000 eserlik bir koleksiyon hazırlamasıyla, hayat bulmuştur. Çalışmaların başarıyla devam etmesi, bir yıl gibi kısa bir süre içinde koleksiyondaki eser sayısı 60.000’e kadar ulaşmıştır.” deniliyor.

1945 yılı Kasım’ından itibaren, benim de, MEB Yayınlar Müdürlüğü Kütüphanecisi, aslında, kurulacak Millî Kütüphane’nin ilk uzman kütüphanecisi (Kütüphanecilik Kursu Yönetmeliği’nin 10.maddesi uyarınca, kursun 4 sömestr süreli, A Bölümünü bitirenler “uzmanlık” titrini kazanıyorlardı) olarak, içinde bulunduğum bu çalışmaları, Sayın Ötüken’in “Millî Kütüphane Nasıl Kuruldu?” adlı makalesinden de alıntılar yaparak kısaca sunmak istiyorum :

“Maarif Vekâleti Neşriyat Müdürlüğü’nün zemin katında, önceden kahvehane olarak kullanılan salona, Müdürlüğün tahsisatı ile yeni camlı dolaplar ve masalar yaptırıp, burasını bir büro haline getirdim.” (Ötüken, 1955). Müdürlüğün muhtelif servislerinde bulunan ve çoğu Maarif Vekâleti Neşriyatından olan eserler de buraya taşındı. (Ötüken, 1955 ve Şenalp 2006). 15 Nisan 1946’da, Ötüken, Müdürlük memurlarının katıldığı (Müdür Yardımcısı Melih Cevdet Anday, Hukuk İşleri Danışmanı Vedat Günyol v.b.) küçük bir törenle, millî şairimiz Mehmet Emin Yurdakul’un iki kitabını bir dolaba koyarak, “bunlar, ilerde kurulacak, Millî Kütüphanenin nüvesini teşkil edecektir. Burası da, bundan sonra, gayri resmi olarak “Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu”dur. Bu Büro’nun işlerini de yürütmekle Leman Şenalp’ı görevlendiriyorum”, dediler. (Ötüken, 1955, s.12).

O günlerde, Bakanlıkça, Dünya Klasikleri dilimize çevriliyordu. Neşriyat Müdürlüğünde görevli bazı yazarlar (Orhan Veli Kanık, Namdar Rahmi Karatay, v.b.) çevirmenler, çalışma saatlerinin dışında gelebiliyorlardı. Kütüphaneden bir istekleri olursa diye, ben de ayrılamıyordum. Üst katta bulunan, Talim Terbiye Dairesi üyelerinin isteklerini de karşılamaya çalışıyordum. Ayrıca, hocam, Ötüken’e kurslarda asistanlık yapıyordum. Bu durum karşısında, Ötüken, kurstaki öğrencilerinden yardım istedi. Ancak, Enver Koray tarih, Türker Acaroğlu Türkçe öğretmeni, Hasan Taner, Neriman Genç, Beria Akbal v.b. çeşitli kurumlarda görevli oldukları, A. Salgır, Muhteşem Alevcan, Melahat Ögetürk öğrenci oldukları için pek seyrek gelebiliyorlardı. Onlara, yapacakları işleri hazırlamak, yaptıklarını kontrol etmek, aslında işlerimi daha da arttırmıştı. Fakat, büyük bir şevkle, yakınmadan ve hiçbir ek ücret almadan geç saatlere kadar çalışıyordum.

Hazırlık Büro’sundaki yayınlar, resmi yayınlar ve bağışlar yoluyla, bir yılda 8.000 cilde ulaştı. Buraya sığmaz hale geldik. Büro’nun bazı giderlerini karşılamak ve yardım edenlere emeklerinin karşılığını verebilmek için, A. Ötüken’in

girişimleriyle, 21 Şubat 1947'de "Millî Kütüphane'ye Yardım Derneği" kuruldu. Kısa sürede, kamu yararına dernekler arasına alınan Derneğimizin kuruluş yıllarında, çok yararlı hizmetleri olmuştur.

Bu arada, Sayın Ötüken, 21 Aralık 1946'da, Neşriyat Müdürlüğü görevinden istifa etti. Kendisinin de belirttiği gibi; Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu'nun, ne resmi bir hüviyeti, ne de bir kadrosu bulunmadığı için (Hazırlık Bürosu Şefliği ile değil) Neşriyat Müdürlüğü'nün Şube Müdürü olarak çalışmalarına devam etmiştir (A. Ötükeni 1955, s.14).

1 Nisan 1947'de, Kocatepe semtinde, Mithat Paşa Caddesinde, büyük bir salonu bulunan, beş odalı bir villaya taşındık. Buraya, A. Ötüken, sekreteri Nezahat Anaçan, ben ve fotoğrafçı Sanih Sarıdal gittik. Binanın üç yıllık kira bedelini ödeyen Bakanlık, yarı resmi olarak, Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu'nu tanımış oluyordu. Sayın Ötüken, yine, büyük bir cesaret göstererek, masa, sandalye ve bir adet de fiş dolabı gibi gerekli eşyaları borçla yaptırtmış, fakat ödeme konusunda çok üzülmüştü. O günlerde yayımlanan, "Bibliyotekçinin El Kitabı"nın "1.cildini bana verirken, yazmış olduğu ithaf yazısı, sanırım çok şeyi ifade etmektedir: "Bu yarı ümitli, yarı sevinçli, fakat muhakkak ki, üzüntülü günlerin hâtırası olarak, benim değerli meslekdaşım ve arkadaşım Leman Şenalp'e armağan" 4/II/1947, İmza.

Bu binada da, Sayın Ötüken'in, gerek radyoda yaptığı "Kitap Saati", gerekse Bakanlıktaki görevi dolayısıyla edindiği geniş çevresi yoluyla yaptığı yoğun propagandalar nedeniyle, bir yılda kitaplarımız 60.000'e yaklaşmıştı.

Derleme Yasası gereğince, her yayının bir nüshası, kurulacak Millî Kütüphane için, İstanbul'daki Derleme Müdürlüğü'nde korunuyordu. Dergi ve gazetelerle, 80-90 bin cildi bulan bu koleksiyon, 1953 yılında, hem de kataloglanmış olarak, Millî Kütüphaneye gönderildi. Ötüken'in, Hazırlık Büro'sunu açarken, bu koleksiyondan hiç sözetmeyişi ilginçtir!

Tekrar, yeni bir bina sağlama peşine düşen Ötüken, gerek günün Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırac'ın, gerekse Maliye Bakanı'nın konuya önem vermeleri nedeniyle, Saracoğlu Mahallesinde, gazino olarak yapılan binaya 1948 yılı başlarında taşındık. Kamu yararına dernekler arasına alınan, Millî Kütüphaneye Yardım Derneği'nin yardımlarıyla, personel sayısı artırıldı. Ve böylece, 16 Ağustos 1948 günü, Millî Kütüphane, halkın istifadesine açıldı.

Çok geçmeden, 28 Ekim 1949'da, Millî Eğitim Bakanlığı'na, iki yıl süreyle, İsviçre'ye gönderildim. Orada, başta İsviçre Millî Kütüphanesi olmak üzere, üniversite kütüphanelerinde, halk kütüphanelerinde, Birleşmiş Milletler ve yan kuruluşlarında, incelemeler ve stajlar yaptım. Özellikle, ILO Kütüphanesi'nde gösterdiğim olağanüstü başarı nedeniyle, Kütüphane Müdürü'nün birlikte çalışma önerisini, Millî Kütüphane'nin kuruluş aşamasında bulunduğunu ileri sürerek, bu

çok cazip teklifi kabul etmedim.

Millî Kütüphane Kuruluş Yasası, ben İsviçre’de iken çıkartılmıştı. 1951 yılı Ekim’inde, kütüphanedeki işime döner dönmez, yokluğumda biriken Birleşmiş Milletler yayınlarını tasnif etmeye başladım. 1955 yılında Millî Kütüphaneden ayrılırken, yayınların tamamı tasnif edilmişti. Oysa, Sayın M. Cunbur, “Adnan Ötüken’den sonra Millî Kütüphane” adlı makalesinde, “Birleşmiş Milletler Yayınları Bölümü kurulup yayınlarının tasnifine başlandı”, diyor. Bizim yıllarca yaptığımız çalışmalar acaba niye göz ardı edilmiştir?

Sayın Acar, makalesinin 3.paragrafında “Adnan Ötüken’in Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu Şefliği görevine getirilmesiyle başlayan ve Mehmed Emin Yurdakul’un çalışmalarıyla devam eden hazırlıklar sonucu, 29 Mart 1950’de kabul edilen Kuruluş Kanunu ile T.C.’nin Millî Kütüphanesi yasal bir kimlik kazanmıştır.” diyor. Sayın Acar’a göre; 21 Aralık 1946’dan 29 Mart 1950’ye kadar geçen süre, Mehmed Emin Yurdakul’un çalışmalarıyla sürdürülmüştür. Buna imkân yok... Zira, o tarihlerde, milli şairimiz Mehmed Emin Yurdakul hayatta değildir. 1944 yılında vefat etmiştir. Sayın Acar, bu bilgileri, acaba hangi kaynaklardan aldılar? Yoksa, hafızasına çok güvendikleri için mi, böyle bir yanılgıya düştüler? Bu konuda, bizim ve başka meslekdaşlarımızın yayınları var. Bizlere ve şimdiye kadar yapılan yayınlara güvenilmiyorsa, arşiv çalışması yapılabilirdi... Nedense, ne Sayın Acar, ne de kendisinden önce gelen yöneticiler, Sayın meslekdaşım Türker Acaroğlu’nun da yakındığı gibi (TK.1995) Millî Kütüphanemizin tarihini yazarken, kuruluş çalışmalarını başlangıcından kendilerine gelinceye kadar, kimlerin gelip geçtiğini, hangi koşullarda, ne gibi çalışmalar yapıldığını yazmaktan kaçınmışlardır. Bunu anlayamıyorum! İşte bu nedenle, Sayın Ötüken’in, Müdürü buldukları kuruma, kütüphaneci olarak atanmamı sağlamakla başlattığı, Millî Kütüphane kuruluş çalışmalarının bir elemanı olarak, bundan sonra, araştırma yapacak olanlara, hatırlayabildiğim kadarı ile doğru bilgileri vermek amacıyla bu yazıyı yazdım.

### Kaynakça

- Acaroğlu, T. (1995). Milli Kütüphane Tarihi Böyle midir? *Türk Kütüphaneciliği*, (9): 451- 453.
- Ötüken, A. (1947). *Bibliyotekçinin el kitabı*. (c.1).
- Ötüken, A. (1955). Milli Kütüphane Nasıl Kuruldu? *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, (4): 1-40.
- Salgır, A. (1972). İlk Milli Kütüphanecimiz, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, (21): 99-107.
- Şenalp, L. (2006). Kuruluşunun 50.yılında Milli Kütüphane’nin ilk kütüphanecisi

Leman Şenalp ile söyleşi. *Leman Şenalp'e Armağan içinde* (ss.18-29).  
İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.